

Nacionalni inštitut
za javno zdravje

Javnozdravstveni pogled na javna naročila hrane v šolah

Doc. dr. Mojca Gabrijelčič Blenkuš

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Javni posvet

»OD VIL DO VILIC: KRAJŠANJE POTI DO LOKALNO PRIDELANE HRANE, NAŠEGA ZDRAVJA IN TRAJNOSTNE OSKRBE«

Državni svet RS, petek, 17. marca 2017

Ekonomski vidiki zmanjševanja bremena debelosti in z njo povezanih bolezni

Debelost sama, kot vrh ledene gore, sama po sebi potroši **7 % od deleža GDPja za zdravstvo v državah EU**. Otroci so prihodnost, obenem so najbolj ranljivi del populacije – debeli otroci imajo slabše številne prihodnosti v življenju.

Pri starejših delavcih – debelost povezana z do 80% manjšo zaposljivostjo;
bolniška odsotnost – za 50% večja odsotnost pri debelih, kar ima velike ekonomske učinke.

Debelilno okolje prevladuje nad vplivom izobrazbe na verjetnost za nastanek debelosti, še posebej pri mlajših kohortah.

Kar se tiče zmanjševanja neenakosti, so najbolj učinkovite šolske intervencije, zmanjšujejo vrzel v povprečju za 14 %.

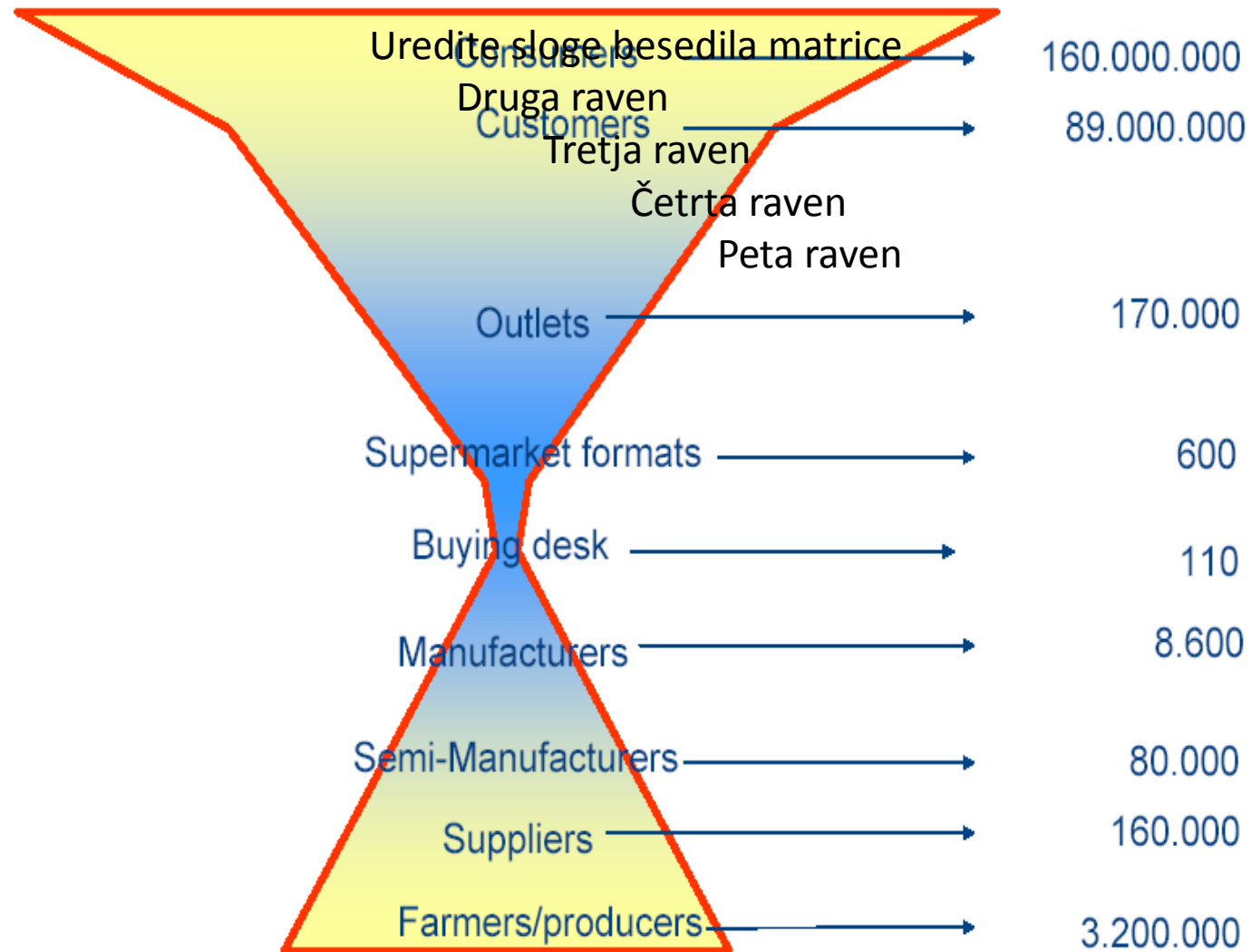
Javna sredstva za hrano v javnih inštitucijah v EU: 82 milijard Eur – velika količina denarja, ki jo MORAMO znati ustrezno usmerjati v zdrave izbire. Resnično obstaja moč za premike, če se javna naročila dobro izvajajo.

JANPA DP4 – izračun bremena otroške debelosti za Slovenijo, prvič

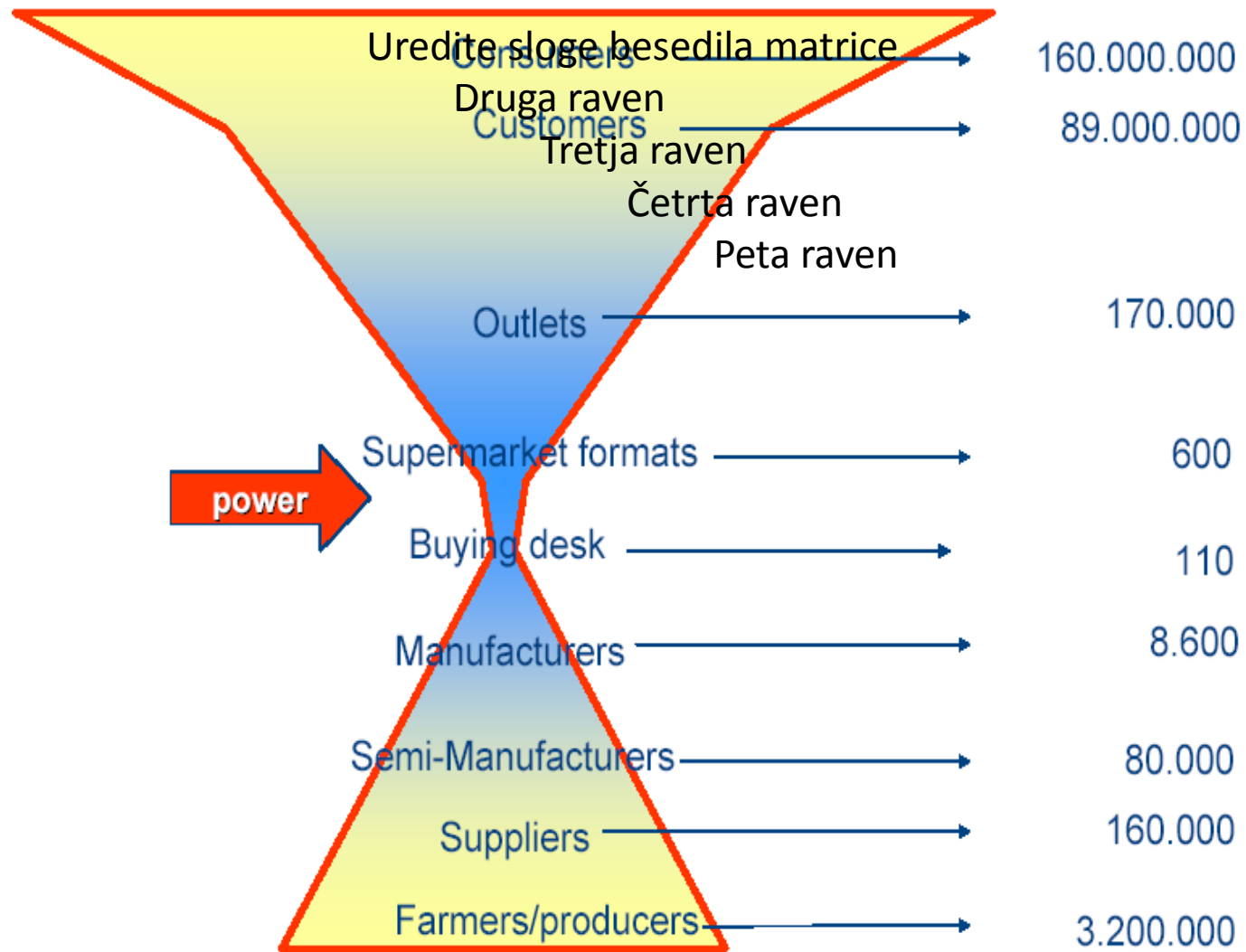
Izzivi javnih naročil hrane v šolah

Peščena ura prehranske oskrbne verige v Evropi

Vir: Grievink 2003/CAP, Gemini, Ernst & Joung

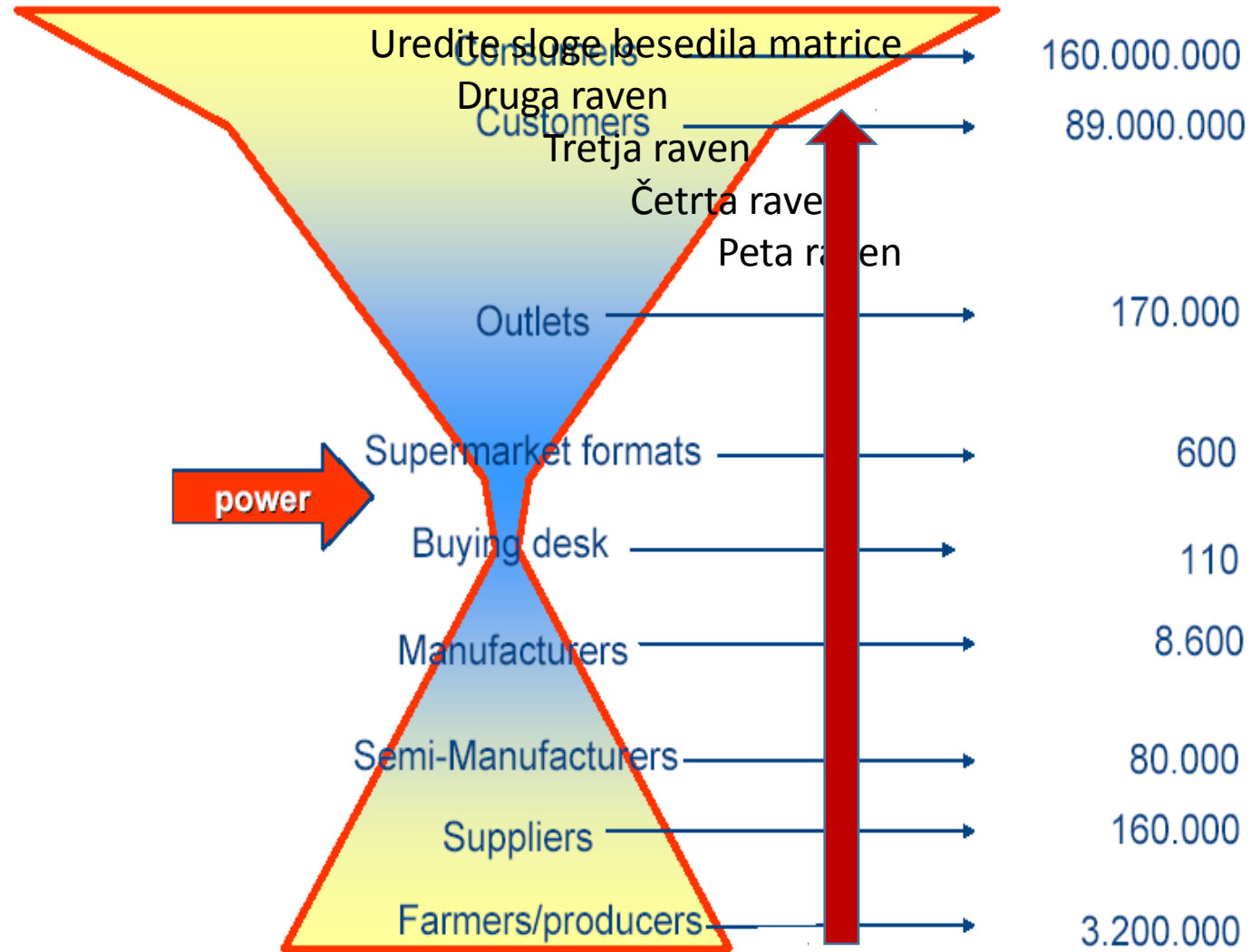
Peščena ura prehranske oskrbne verige v Evropi

Centri moči
v agroživilski verigi
v 21. stoletju

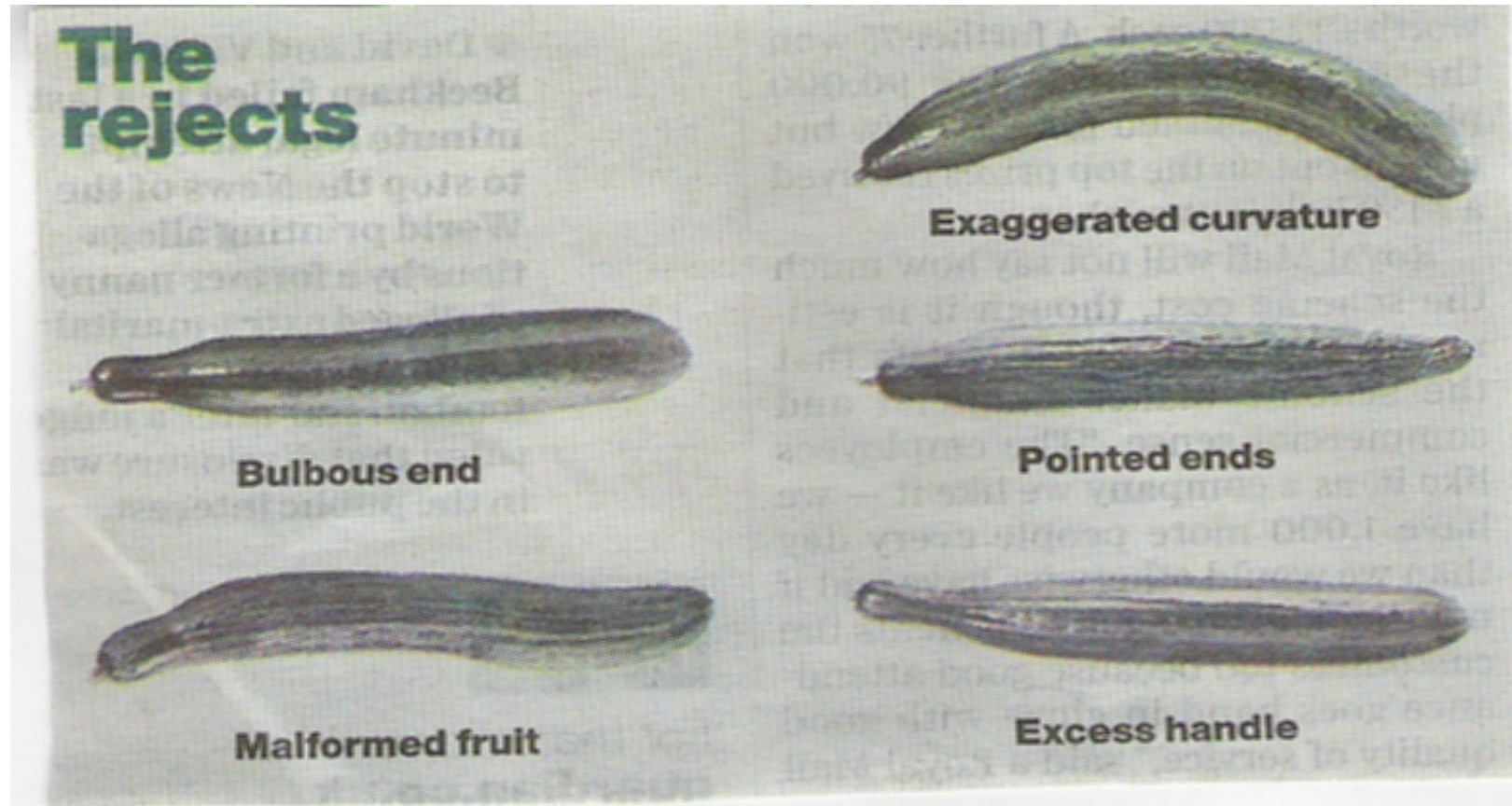
LOKALNA TRAJNOSTNA OSKRBA ONEMOGOČA VELIKE MONOPOLE

Peščena ura prehranske oskrbne verige v Evropi

Vir: Grievink 2003/CAP, Gemini, Ernst & Joung

5 nesprejemljivih defektov pri kumarah

27-33cm long & 45-55mm diameter & evenly swollen & mid-dark green & maximum curvature of 3 cm –

Guardian Weekly April 2004

Prednosti lokalne pridelave s stališča javnega zdravja

Intenzivna pridelava hrane - hranilna vrednost in hranilna gostota

- Količina izdelka ima prednost pred hranilno vrednostjo ali biokemično biodiverziteteto;
- Ob večji uporabi pesticidov rastlina ne potrebuje toliko antioksidantov, manj jih tvori;
- Količina mineralov v gojenih živilih pada (zelenjava: manj Ca, Mg, Na, Zu; sadje manj: K, Fe, Mg; na splošno več vode)
- Gojene živali (manj gibanja, spremenjena krma) povečuje vsebnost maščob, dvig SFA in padec PUFA – predvsem dolgoverižnih PUFA (alfa linolenska kislina);
- Skladiščne prakse in tehnologija predelave zmanjšujejo hranilno vrednost živil;
- številnih “divjih” vrst hrane (npr. regrat – pomladno „super živilo“ v našem okolju) se ne uporablja več.

Vir: Robertson A, Tirado C, Lobstein T et al. 2004 Food and health in Europe: a new basis for action. World health organization.

Hranilna vrednost živil, transport in ogljični odtis

Definicija lokalne oskrbe – ni enotna, giblje se od 60 do 600 km.

Skrajšan transport omogoči:

- da pridelana rastlinska živila dosežejo **polno zrelost** in **višjo vsebnost hranilnih snovi** (predvsem vitaminov in mineralov ter različnih ne-nutrientov) in **boljše senzorične lastnosti** (predvsem okus);
- da hrana pride do potrošnika v najkrajšem možnem času, zato je **biorazpoložljivost vseh snovi v živilu visoka** (npr. vitamin C in vitamini skupine B, ki se razgrajujejo)

Zaradi krajšega transporta (manjša poraba goriva, manj gneče na cestah) je **manjši ogljični odtis** – **manjše onesnaževanje zraka** in **manjši vpliv na podnebne spremembe**.

Biodiverzитета

- Biodiverzитета že od pojava kmetijstva upada;
- Večja pestrost živil v prehrani (prehranska diverzитета) je povezana z manjšo umrljivostjo zaradi vseh vzrokov, posebej pa zaradi CVI in KNB;
- Biodiverzитета povečuje prehransko varnost v zahtevnejših klimatskih razmerah.

Vir: Robertson A, Tirado C, Lobstein T et al. 2004 Food and health in Europe: a new basis for action. World health organization.

Varnost živil

Živila, ki se proizvedejo lokalno, je lažje spremljati s stališča:

- **mikrobiološke varnosti** in
- **kemijske varnosti,**

izvajati ukrepe rednega nadzora in ukrepati v primeru epidemij in različnih prehranskih afer.

Vir: Robertson A, Tirado C, Lobstein T et al. 2004 Food and health in Europe: a new basis for action. World health organization.

Socialno kulturni vidik in pomen tradicionalne pri/predelave

Uvožena živila – v začetku devetdesetih atributi demokracije in blaginje; danes povezave z nenaravnostjo, zlorabami, genetskimi spremembami.

Stališča potrošnikov v Sloveniji o lokalno pridelani hrani (2002/3):

- 62 %: v Sloveniji pridelana živila so na splošno bolj zdrava od uvoženih;
- 74 %: z uživanjem doma pridelanih živil lahko znižaš vnos zdravju škodljivih snovi na najnižjo možno raven;
- 55 %: skrbi jih, da prezgodaj obrana sadje in zelenjava nimata nobene hranilne vrednosti
- 74 %: pomembno je, da sta sadje in zelenjava pridelana lokalno;
- 96 %: pomembno je, da sadje in zelenjava prideta do potrošnika čim bolj sveži

Podpora lokalni pridelavi obstaja

„Zakaj ne bi dala našim zaslužiti? Mi gre tak na živce, da naši propadajo, največ zaradi tega, ker je tolk uvoza pa tega. Zakaj bi naši proizvajalci propadali? Saj ne bom jaz nič reš'la s tem, sam pač tak študiraš.“

Vir: Tivadar B. 2000-2003. prehranjevalne navade v Sloveniji ter Sociološki in socialno psihološki vidiki zaskrbljenosti zaradi hrane v Sloveniji

Priporočila vrednotenja NPPP 2005 – 2010: lokalna trajnostna oskrba

Povečanje in izboljšanje **medsektorskega sodelovanja** ključnih deležnikov na področju lokalne trajnostne oskrbe s hrano in samooskrbe v Sloveniji, tudi s pomočjo vzpostavitve **lokalnih prehranskih strategij**;

Spodbujanje lokalnih pridelovalcev k čim **večji lokalni pridelavi** (tudi glede raznolikosti izdelkov), posebej sadja in zelenjave, povečanje **prepoznavnosti na lokalnem trgu** in vključevanje **systemskega motivacijskih mehanizmov** ter organiziranje proizvajalcev v **kratke verige**, s pomočjo strokovnih inštitucij s področja kmetijstva; povezava s trgom v javnih inštitucijah

Krepitev **ozaveščenosti ter znanje prebivalstva** o pomenu svežih in kakovostnih domačih pridelkih iz lokalnega okolja ter **prilaganje ponudbe povpraševanju potrošnikov**, z vzpostavitvijo novih tržnih možnosti (lokalne tržnice, ...);

Povečanje samooskrbe, tudi preko systemskih spodbud; z vzpostavitvijo manjkajočih bilanc ter sistematičnega spremljanja samooskrbe po posameznih proizvodih;

SHEMA ŠOLSKEGA SADJA

Obetavni ukrepi za izboljšanje stanja

Multisektorska skupina za skupno delo (javna uprava, kmetijstvo, izobraževanje, javno zdravje, gospodarstvo), (MJU)

Sistematičen pristop – na podlagi sprejetega **akcijskega načrta**

Pregled tržišča in priprava zelo praktičnega in fleksibilnega **kataloga živil** (lista kategoriziranih živil z opisi izdelkov, ki so na tržišču) z definicijo **preprostih merljivih kriterijev kvalitete živil (GZS)**

Enovit sistem javnega naročanja živil s **kvalifikacijo ponudnikov (MIZŠ in MJU)**.

Priprava **obrazcev za javno naročanje**, z možnostjo prilagoditve po potrebi posamezne šole. (Komisija)
Delitev dobrih praks med šolami.

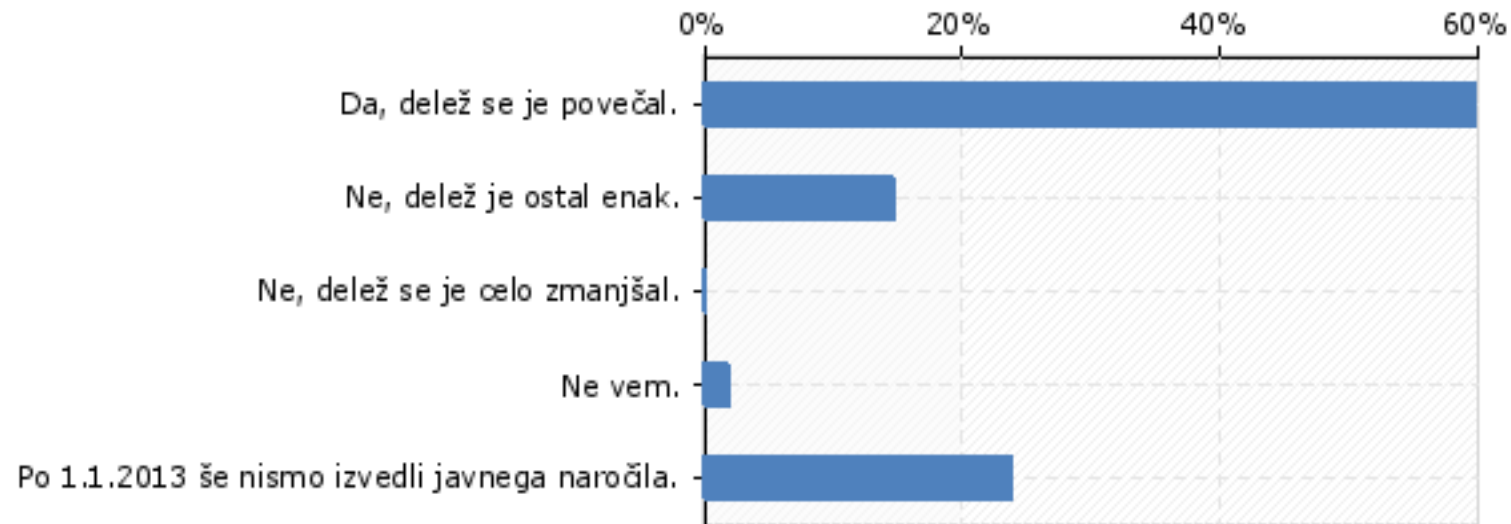
Boljša uporaba kriterijev kvalitete in izjeme (za lokalno naročanje hrane).

Olajšani postopki zavrnitev živil in prekinitev pogodbe.

Izobraževanje in krepitev veščin za inštitucije in posameznike, ki se ukvarjajo z javnim naročanjem.

oziroma dobavitelje. Okrepiti vlogo **zadrug**. Izenačitev pogojev tudi za privatne

Kratke verige – obseg implementacije izjeme v JN v šolah

60 % šol je povečalo delež lokalno proizvedene hrane v javnem naročanju od leta 2012

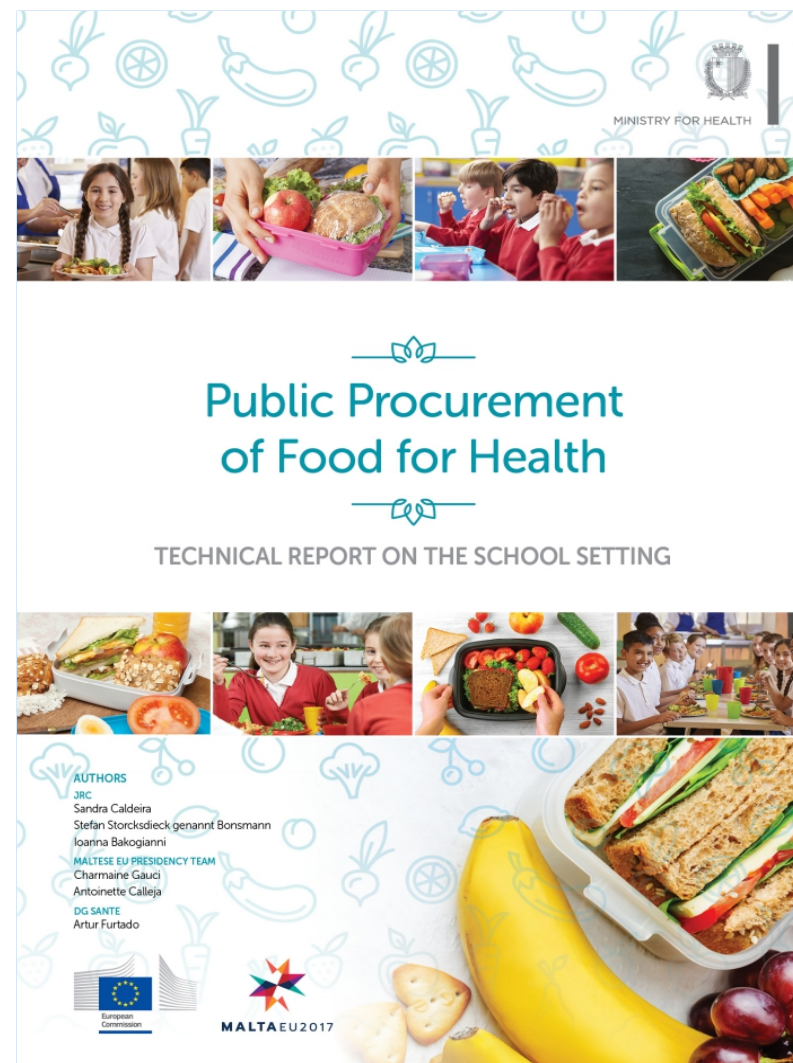
JRC – Javna naročila hrane v šolah

JRC poročilo

- ni navodilo,
- je uporabno orodje,
- pokaže, **kako prevesti prehranske smernice v javno naročilo.**

Ključni namen sporočila je **spoznati jezik, način,** kako napisati javno naročilo.

Vsaka država, šola, lahko uporabi poročilo in pristop v skladu s svojimi potrebami.

Kateri so ovire, ki jih pri javnih naročilih navajajo DČ, da je področje problematizirano

- Težko je napisati naročilo, da dobiš kvalitetno in zdravo živilo;
- Zahtevne so procedure;
- Pomanjkanje praktičnih orodij, podpore,...;
- Pojavljajo se tudi mnenja, da javna naročila dražijo hrano v šolah, čeprav se ta trditev na koncu ne izkaže za resnično;
- **Zavrnitev živil je ena najtežjih stvari, posebej zaradi dolgotrajnih zahtevnih procedur za prekinitev pogodb.**

Prvi predlogi Sklepov Sveta

MALTA EU2017

Javnih naročil hrane v šolah:

- (1) implementirati je treba **celovite politike**, ki omogočajo dostop do zdravih obrokov in prigrizkov, možnosti za telesno dejavnost, **omejitev izpostavljenosti manj zdravim izbiram** v vrtcih in šolah, kar lahko izboljša zdravje, blagostanje in učni potencial otrok; politike naj prispevajo k povečanemu uživanju zdrave ponudbe živil v šolah in omejijo dostop do manj zdravih opcij; šole naj omogočijo otrokom dostop do pitne vode;
- (2) zagotoviti **uvedbo in implementacijo procesov javnega naročanja hrane v šolah** (in drugih javnih institucijah) ki upošteva zdravje, povečuje hranilno kakovost šolske prehrane ter zagotavlja hranila in energijo v skladu s starostno ustreznimi priporočili;
- (3) **šole so zaščitena okolja**; če izjemoma nastajajo partnerstva s privatnim sektorjem, morajo omogočati zdrave izbire in biti transparentna in nekomercialna ter pod nadzorom javnozdravstvenih avtoritet;
- (4) zagotoviti je treba, da so **zdrave izbire dostopne in dosegljive ter vabljuje** v različnih okoljih kot so šole, športni objekti in restavracij; zdrave izbire morajo biti dostopne tudi za družine z nižjim SES.

Debelost (otrok) je **kompleksen problem**, javna naročila hrane v šolah so kompleksen izziv, **ni preprostih rešitev**.

Multisektorsko **kombiniranje politik v celovite pristope je ključno**.

Procesi potrebujejo čas.

Možna uporaba pripravljene prakse javnih naročil v drugih javnih inštitucijah (domovi za starejše, bolnišnice, ...).

Temeljno:

Zaščiti je treba okus otrok in spodbujati njihovo naravno potrebo po gibanju.

Zaključki

